

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Юлияна Крумова Маринова, дм –
Ръководител катедра по Социална медицина и здравен мениджмънт,
Медицински факултет, Тракийски университет – Стара Загора

относно: процедура за публична защита на дисертационен труд на тема:

„Алтернативна/Комплементарна медицина (АМ/КМ) в общата практика“

на **ас. д-р Йорданка Атанасова Стайкова-Пировска** – докторант в самостоятелна форма на обучение, за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по научна специалност „Обща медицина“, професионално направление **7.1. Медицина**, област на висше образование **7. Здравеопазване и спорт** към I Катедра Вътрешни болести, МФ, ТрУ – Стара Загора

Настоящата рецензия представям в качеството си на член на Научното жури, определено със Заповед № 2210/28.09.2017 г. на Ректора на Тракийски университет – Стара Загора съгласно решение от заседание на Факултетния съвет на Медицински факултет (протокол №7/25.09.2017 г.) за провеждане на процедурата по защита на дисертационния труд на **ас. д-р Йорданка Атанасова Стайкова-Пировска** – докторант на самостоятелна форма на обучение по научната специалност „Обща медицина“ на тема: „Алтернативна/Комплементарна медицина (АМ/КМ) в общата практика“, с научен ръководител проф. д-р Любима Деспотова-Толева, дм и научен консултант проф. д-р Господинка Пракова, дм.

Представените документи по процедурата са в пълно съответствие с изискванията и са отлично подредени.

Кратки биографични данни за докторанта ас. д-р Йорданка Атанасова Стайкова-Пировска:

Йорданка Стайкова-Пировска е родена в гр. Велико Търново през 1982 г. Средното си образование завършва през 1999 г.: СОУ „Иван Момчилов“, гр. Елена. Дипломира се като магистър – лекар през 2006 г. в Медицински факултет, Тракийски университет – Стара Загора. В периода 2006 – 2008 г. работи в кабинет по алтернативна медицина „ВиаВите в Медицински център Надежда, гр. Стара Загора. От 2008 г. и до момента е асистент по Обща медицина, секция „Обща медицина“ в Медицинския факултет на Тракийски университет – Стара Загора. Д-р Йорданка Стайкова-Пировска има подчертан интерес към алтернативната медицина. Тя интегрира в своята практика алтернативни методи, повишава непрекъснато своята квалификация в системата на СДО и продължаващото обучение. Преминала е обучения по Рейки терапия, Ароматерапия, Йомехо терапия, Иглотерапия и Мокситерапия. Специализира Обща медицина. Изпълнява преподавателска и научно-изследователска дейност като асистент по Обща медицина.

Представеният дисертационен труд на тема „Алтернативна/Комплементарна медицина (АМ/КМ) в общата практика“ отговаря на изискванията, посочени в Закона за развитие на академичния състав и ПРАСТрУ. Съдържа 163 стандартни машинописни страници. Дисертационният труд е структуриран, както следва:

- Въведение – 2 стр. (5-6);
- Литературен обзор – 56 стр. (7-62);
- Цел и задачи, методология на проучването – 3 стр. (61- 63);
- Резултати – 48 стр. (64 – 111);
- Обсъждане – 17 стр. (112 - 128);
- Изводи – 2 стр. (129 – 130);
- Предложения – 2 стр. (131-132);
- Приноси – 1 стр. (133);
- Библиография – 17 стр. (134 – 150);
- Приложения – 13 стр. (151 – 163).

Библиографията включва 286 литературни източници (45 на кирилица и 241 на латиница) и 18 интернет източника. Дисертационният труд е онагледен с 58 фигури и 6 таблици. Приложенията са 5: 2 анкетни карти, разработени от докторантката за целите на

научното проучване с ОПЛ и пациенти, официални писма, свързани с организацията и провеждането на научното наблюдение и тематичен план за свободно избираем курс по Алтернативна/Комплементарна медицина АМ/КМ за студенти и ОПЛ.

Актуалността на темата на дисертационния труд е отразена ясно във въведението: АМ е нарастваща практика в цял свят с важни отражения на ниво първична здравна помощ.

Литературният обзор обхваща 56 страници, представлява една трета от дисертационния труд. Структуриран е в 7 части:

- Определение ОМ, ОПЛ;
- Определения и класификация на АМ;
- Видове АМ/КМ терапии, характеристика и използване: представени 5 направления (холистични терапии, биологично базирани терапии, мануални и свързани с тялото терапии, психо-соматични терапии, енергийна медицина);
- Често срещани заболявания и симптоми в ОМП и тяхното лечение с АМ;
- Сравнителен анализ на използването на АМ от ОПЛ и пациентите в различни страни по света – представен задълбочено в 13 пункта;
- Включване на АМ/КМ в здравната система;
- Обобщение на литературния обзор.

Литературният обзор отразява отлична информираност и задълбочено познание на обсъждания проблем. Същият е с **подчертано приносен характер** и представлява надеждна основа за собственото проучване. Добросъвестно и задълбочено д-р Стайкова представя сегашното състояние на многобройните практики от АМ/КМ, различията в интегрирането им в общата медицинска практика, обучението на студентите и лекарите в областта на АМ/КМ на международно и национално ниво. Следва да се подчертае умението на автора да борави и обсъжда научна литература в сложната и противоречиво възприемана и оценявана област на АМ/КМ. Давам положителна оценка на тази част от дисертационния труд на д-р Стайкова.

Целите, задачите, методологията на научното проучване са представени добросъвестно, формулирани точно и ясно. Целта е «Да се анализира и оцени употребата на алтернативни/комплементарни методи за лечение от ОПЛ и пациентите в общомедицинската практика», така определена, максимално синтезира изследователските

задачи, представени от докторантката в 8 пункта. Работната хипотеза отразява съществуващата неяснота (празнота) относно изследователския проблем, непроучван до момента в нашата страна, с изразено предположение, че степента на запознатост и употреба на АМ/КМ от ОПЛ е по-слабо застъпена в сравнение с други страни, а търсенето и използването на АМ/КМ от пациентите е по-високо от предлаганото от ОПЛ», т.е. предполага се, че съществува определена неудовлетворена потребност на ниво първична медицинска помощ, свързана с прилагането на АМ/КМ. Методическият подход на количествено социологическо проучване с приложение на анкетния метод е съобразен с поставената цел на научното изследване. На базата на задълбочена литературна справка е разработен собствен, оригинален инструментариум – 2 анкетни карти за двете таргетни групи: ОПЛ и пациентите. Същите са приложени към дисертацията. Въпросите в двете анкетни карти се отнасят в 4 направления: социално-демографски характеристики; запознатост с често срещани алтернативни методи (24 метода, включени в анкетната карта); АМ/КМ: употреба, търсене, препоръчване, препращане; обучение и място на АМ/КМ в здравеопазването, като начинът на задаването им е съобразен с особеностите на двете групи. Организацията и дизайнът на собственото проучване са описани подробно. Обект на наблюдение са 418 лица, от които 171 ОПЛ и 247 пълнолетни пациенти от извънболничната медицинска помощ. За обработка на данните от емпиричните социологически проучвания е изградена база с използване на програмния пакет IBM SPSS Statistics v. 19.0. Математико-статистическите методи за обобщаване и анализ на данните са представени точно и ясно. Приложените подходи на анализ са съобразени с вида на изследването и подробно описани. Давам положителна оценка на тази част от дисертацията.

Резултати: Докторантката добросъвестно, последователно и отговорно описва, анализира и обобщава богатите резултати от собствените изследвания в последващите 48 страници от дисертационния труд. Представени са в две части: за групата на ОПЛ и за групата на пациентите. При описанието на резултатите убедително проличава владене на методическите подходи, правилно приложени съобразно особеностите на собственото проучване. Резултатите са представени последователно, съответно на представените задачи, онагледени с правилно подбрани графични изображения. Трябва да подчертая изключително коректното приложение от д-р Стайкова на методите на описателната и

аналитична статистика за анализ на резултатите от емпиричното социологическо изследване. Давам положителна оценка на тази част от дисертацията.

Обсъждане: Структурирано е в 7 части: степен на отговаряне на анкетираните; демографски характеристики; запознатост и употреба на АМ/КМ; причини за прилагане на АМ/КМ; причини за неприлагане на АМ/КМ; пациентите и АМ/КМ по мнение на ОПЛ; интерес на ОПЛ към АМ/КМ. Йорданка Стайкова-Пировска аналитично, критично и отговорно обсъжда резултатите от собственото проучване в контекста на неговите ограничения, както и в сравнителен план с резултати от сродни такива на чуждестранни изследователи. Това обсъждане заслужава специално внимание и висока оценка.

В следващата част на дисертационния труд се представят **изводите**, които са формулирани съответно на изследователските задачи и са представени в 18 пункта. Така, в максимална степен се синтезират най-съществените резултати от собствените проучвания. Тук бих искала да подчертая някои от тях, които смятам за най-значими:

- установеният значителен интерес и приложение на АМ/КМ и при двете таргетни групи: ОПЛ и пациенти;
- алтернативните методи, които най-често се предлагат от ОПЛ и практикуват от пациентите са хомеопатия, диета, лечебна гимнастика, лечебно гладуване и акупунктура;
- предлагането, практикуването и обучението в АМ/КМ е свързано с по-високо доверие във взаимоотношението лекар – пациент според респондентите и от двете групи;
- изразено е предпочитание за приложение на АМ/КМ от ОПЛ в неговата практика, вместо насочване към алтернативен терапевт;
- разкрита е необходимост от обучение относно АМ/КМ, както за ОПЛ, така и за пациентите;
- ОПЛ и пациентите приемат АМ/КМ за допълваща конвенционалната.

Представени са **предложения** в 3 основни направления:

- Интегриране на АМ/КМ в медицинското образование с възможности за обучение на ОПЛ и студенти по медицина. Д-р Стайкова предлага курс за обучение на ОПЛ в системата на продължаващото обучение, включване на темата в модула «Основи на общата медицина» за лекари специализанти по Обща медицина и свободно избираем курс за студенти по медицина. Целта на това обучение е да се предоставят базисни знания и умения за определени алтернативни терапии, които ще подпомогнат лекаря в неговата

практика, както и ще служат за основа за надграждане в предпочитани алтернативни методи. Тематичният план за курса е разработен от докторантката и приложен към дисертацията.

- Политики в областта на здравеопазването, които докторантката представя в три направления: - включване на най-често използвани и доказали своята ефективност алтернативни терапии в пакета услуги, заплащани от НЗОК; - промени в нормативната регулация, с които да се създадат условия за обучение на квалифицирани кадри за практикуване на АМ/КМ; - изграждане на регистър на алтернативните терапевти.

- Пациентите и АМ/КМ: промоция на АМ/КМ с предоставяне на образователни материали за различните алтернативни методи на лечение от ОПЛ за повишаване на информираността и подпомагане на взаимодействието лекар-пациент.

Приноси: Приносите от дисертационния труд са представени като такива с научно-теоретичен (оригинален и потвърдителен) и практико-приложен характер. Приемам ги, по начина, по който д-р Стайкова ги систематизира.

Разкрити са основни тенденции в нагласите на ОПЛ и пациентите относно АМ/КМ, които в значителна част са в съответствие със световните. Такова изследване се прави за първи път в България и неговите резултати са надеждна база за ориентиране в проблема АМ/КМ в общата медицинска практика в нашата страна. Установени са най-често прилаганите и предпочитани в общата практика алтернативни методи. Разкрита е потребност от интегрирането на обучението по АМ/КМ във висшето медицинско образование. С този труд се поставя на вниманието на научната общност широката, многоаспектна и често противоречиво оценявана тема за АМ/КМ.

Критични бележки: Д-р Стайкова е съобразила критичните бележки, които съм направила преди и след предварителното обсъждане за насочване на дисертационния труд за публична защита.

Авторефератът е разработен на 66 страници, правилно структуриран, написан с ясен и точен език, съдържа основните резултати от собствените проучвания, списък на научните публикации във връзка с дисертационния труд и резюме на английски език.

Лични впечатления: Имам дългогодишни, отлични лични впечатления за Йорданка Стайкова-Пировска, която познавам от началото на следването ѝ по медицина.

Тя е отговорна към професионалните задължения, колегиална във взаимоотношенията си, добросъвестна, трудолюбива.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Давам положителна оценка на представения от ас. д-р Йорданка Стайкова-Пировска - докторант на самостоятелна форма на обучение към I-ва Катедра Вътрешни болести, Медицински факултет към Тракийски университет – Стара Загора, дисертационен труд на тема: „Алтернативна/Комплементарна медицина (АМ/КМ) в общата практика“. Представеният за оценка дисертационен труд е цялостна, оригинална разработка, която определено притежава достоинства на завършен научен труд, за който бих искала да подчертая: неговата актуалност; задълбочен литературен обзор; методически подход с приложение на социологически метод с използване на собствен инструментариум за провеждане на индивидуални анкети с ОПЛ и пациенти; добросъвестно и коректно представяне, анализ и обсъждане на резултатите от собствените проучвания; коректно изведени изводи, препоръки и приноси.

Давам своя положителен вот „**ДА**“ и препоръчвам на Уважаемото научно жури да гласува „**ЗА**“ присъждане на образователната и научна степен „**Доктор**“ на ас. д-р **Йорданка Стайкова-Пировска** по научната специалност „**Обща медицина**“, професионално направление 7.1 „**Медицина**“ от област на висше образование 7. **Здравеопазване и спорт.**

01.12.2017 г.
гр. Стара Загора

Рецензент:
проф. д-р Юлиана Крумова Маринова, дм